

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN BİR GRUP ANADOLU-FRİG TİPİ FİBULA

A Group of Anatolian-Phrygian Type Fibulae from İzmir Archaeology Museum

Emre ERDAN*

Öz: Fibulalar ilkin Geç Tunç Çağı sonlarında ortaya çıkmıştır. İlk nerede ve ne zaman ortaya çıktığı sorusu uzun süre bilim dünyasını meşgul eden fibulalar hakkında günümüzde yürütülen araştırma ve incelemeler söz konusu ürünün Güneydoğu Avrupada MÖ 2. bin yılın son çeyreğinde ortaya çıktığını, göç dalgalarıyla Akdeniz havzasına yayıldığını ve birbirinden farklı coğrafyalarda farklı tip ürünlerin birdenbire yaygınlaştığını göstermektedir. Başlangıçta fonksiyonel bir amaca uygun olarak üretilen fibulalar giysileri birbirine tutturma amacıyla kullanılmışsa da zamanla nesnenin anlamı ve kullanım amacında farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Demir Çağ sürecinde Muscarella tarafından “toplumsal kimlik kartı” benzetmesi yapılan fibulalar gerçekten de globalleşme sürecindeki Demir Çağ Akdeniz dünyasında ulusların birbirinden ayrılması noktasında önemli bir veri kaynağı olmuştur. Doğu dünyasında erkekler, batıda ise kadınlarla ilişkilendirilen ve zamanla bir süs eşyasından prestij nesnesine dönüşen fibulaların dinsel anlam kazandığı Ege-Akdeniz tapınak ve kutsal alanlarına adak olarak sunulan binlerce fibula sayesinde iyi bilinmektedir. Fibulaların İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan küçük bir grubu bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Önemli bir alt tip olması sebebiyle tanıtılması amaçlanan küçük grubu literatürde Anadolu-Frig tipi olarak bilinen örnekler oluşturmaktadır. Eserler, tipolojide XII olarak adlandırılan tipin dört alt grubuna aittir. Bunlar genel olarak Batı Anadolu örnekleriyle uyumlu bir şekilde, MÖ 8-6. yüzyıllar arasında tarihlendirilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Frigler, Fibulalar, Demir Çağ, İzmir Arkeoloji Müzesi, Batı Anadolu.

Abstract: Fibulae first appeared at the end of the Late Bronze Age. For a long time, the scientific world was puzzled by the question of where and when they first appeared. Today's research and studies show that the product in question appeared in south-eastern Europe in the last quarter of the 2nd millennium BC, spread to the Mediterranean basin with waves of migration, and suddenly, different types of products appeared in different geographical areas. Fibulae, at first functional, served as a means of fastening clothing; however, their meaning and use changed over time. Fibulae, which Muscarella likens to “social identity cards” in the Iron Age, have indeed become a significant source of data for the distinction of nations in the Iron Age Mediterranean world, which is in the process of globalisation. It is well known that fibulae, which were associated with men in the Eastern world and with women in the West and which were transformed over time from an ornament to an object of prestige, acquired religious significance thanks to the thousands of fibulae that were presented as votive offerings in Aegean-Mediterranean temples and sanctuaries. A small group of fibulae in the İzmir Archaeological Museum is the subject of this study. The small group, which is to be introduced as an important subtype, consists of examples known in the literature as the Anatolian-Phrygian type. They belong to four subgroups of Type XII in the typology and are generally compatible with Western Anatolian examples dating between the 8th and 6th centuries BCE.

Keywords: Phrygians, Fibulae, Iron Age, İzmir Archaeology Museum, Western Anatolia.

* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın, erdanemre@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-4389-2016.

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 19.03.2024 | Kabul Tarihi: 18.04.2024 | Atıf: Erdan E. 2024, “İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Anadolu-Frig Tipi Fibula”. *Septem Artes* 2 (2024), 14-28.

Anadolu-Frig Tipi Fibulalar

Anadolu'da fibulaların seri üretimi Frigler ile başlar. İlk örnekleri MÖ 9. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanan Anadolu-Frig tipi fibulaların yaygın örneklerinin MÖ 7. yüzyıl sonlarına değin üretilmeye devam ettikleri bilinmektedir. Gordion, Frig tipi fibulaların en önemli buluntu merkezidir. Burada özellikle krali nekropol alanında ortaya çıkartılan çok sayıda fibula yerinde üretim düşüncesine destek sağlasa da henüz Gordionda bulunmuş herhangi bir fibula kalıbının olmadığını hatırlatmak gerekmektedir. Gordiondaki dikkat çekici yokluğa karşın Frig tipi fibulaların Demir Çağ boyunca Anadolu'nun birçok noktasında sevilerek kullanıldığı ve üretildiğini gösteren kanıtlar mevcuttur. Kaman Kalehöyük¹, Smyrna², Sardeis³, Miletos⁴, Elmalı⁵ ve kimi özel koleksiyonlarda Anadolu-Frig tipi fibula kalıpları⁶ ile Nif artık üretim örnekleri⁷ Frig tipi fibula üretiminin oldukça geniş bir sahada gerçekleştiğini yansıtmaları açısından son derece değerlidir. Bunların dışında Ephesos'ta tespit edilen çok sayıda örnek buranın da bir üretim merkezi olabileceğini düşündürmekteyse de henüz bunu doğrulayabilecek kesin bir kanıt yoktur. Kıta Yunanistan'da da söz konusu Anadolu-Frig tipi fibulaların çok sayıda örneği bilinmekte, Raubitschek kimi örnekler aracılığıyla bunların en azından bir kısmının yerel üretim ürünü olduğu fikrini öne sürmektedir⁸.

İvriz Kaya Anıtı'nda Kral Warpalavaşın giysisi üzerinde⁹, Kıta Yunanistan'da terrakotta figürinlerde¹⁰, hatta kimi nadir Batı Anadolu örneklerinde erken elektron sikkeler üzerinde bir betim objesi olarak karşımıza çıkan¹¹ Anadolu-Frig tipi fibulalar Danimarkalı araştırmacı ve akademisyen Blinkenberg tarafından fibulalar ile ilgili olarak oluşturulan kapsamlı çalışmada¹² Tip XII başlığı altında incelenmiştir. Blinkenberg'i takip eden süreçte Muscarella¹³ Gordion örneklerini ve Caner¹⁴ de Anadolu'nun tamamına yayılan örnekleri farklı tipolojik yaklaşımlarla ele almışlardır. Tip XII fibulalar gerek biçim gerekse süsleme özellikleri itibarıyla farklı alt tiplerde incelenmişlerdir. Ana üretim merkezi gibi görünen Gordion'daki fibulalar üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında Muscarella Anadolu-Frig tipi fibulaları 2, 2A, 2B, 3, 4, 5, 7, 7A, 9, 11, 13, 13A, 14 ve 14A olarak dokuz ana ve alt başlıkta inceler¹⁵. Buna karşın Caner Anadolu Frig tipi fibulaları A-S arası 16 ana başlık ve çok sayıda varyant bağlamında tipolojik bir ayrıma yerleştirir¹⁶.

Çalışmamız kapsamında İzmir Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen ve müze tarafından gerçekleştirilen kazılar sırasında bulunmuş olan 16 adet Anadolu-Frig tipi fibula incelenecektir. Örnekler Anadolu-Frig tipi fibulaların Muscarella tarafından oluşturulmuş tipolojisine dayanılarak dört alt başlıkta incelenecektir. Bunlar Tip XII-2, Tip XII-5, Tip XII-9 ve Tip XII-13'e ait eserlerden oluşmaktadır¹⁷.

İzmir Arkeoloji Müzesi Tip XII-2 Anadolu-Frig Tipi Fibulaları

Tip XII-2 Anadolu-Frig tipi fibulalar çoğunlukla yarı dairesel ya da düz şekilde kesitli gövdeleriyle tanınmaktadır. Bu alt grup örneklerinde herhangi bir gövde bezemesi bulunmamakta, nadir örneklerde

1 Mori – Omura 1990, 337, 347, res. 9; 6; Paterakis – Omura 2017, 177.

2 Muscarella 1967a, 49.

3 Waldbaum 1983, nr. 950.

4 Triester 1995, fig. 5-6; Bilgi et al. 2004, 31.

5 Demirel 2005, 38, fig. 31.

6 Muscarella 1967a, fig. 85.

7 Baykan 2012, 235; Baykan 2017, 126, res. 10.

8 Raubitschek 1998, 53. Karşıt görüş için bkz. Philipp 1981, 304.

9 Muscarella 1967b, 83-84.

10 Strom 1998, 48, fig. 10.

11 Greenwell 1897, 265, 6; Babelon 1907, 93-94; Waggoner 1983, pl. 15, 345; Boardman 1980, 88, fig. 96; Konuk 2015, pl. 27, 1556; Erdan 2020, 140.

12 Körte – Körte 1904, 76-79; Blinkenberg 1926, *passim*; Muscarella 1967a, 59; Caner 1983, 50 vd.

13 Muscarella 1967a, *passim*.

14 Caner 1983, *passim*.

15 Muscarella 1967a, 13-48.

16 Caner 1983, 51-174.

17 Söz konusu çalışma İzmir Müze Müdürlüğü'nün 02.01.2024 tarih ve 4605330 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. İzin ve destekleri için Müze Müdürlüğü'ne, yardımları için Müze uzmanlarından Firdevs Yamaç, Elvan Tural'a ve fotoğraflar için Özgün Öze teşekkür ederim.

kazıma çizgilerle oluşturulmuş süslemeler yer almaktadır. Bu tipte örneklerden çalışma içerisinde incelediğimiz örnek sayısı birdir. 11276 envanter no'lu örnek (Kat. No. 1) 5.7 cm genişliğinde, 5.3 cm yüksekliğindedir. 57.09 gram ağırlığındaki bronz fibula, ağırlığı itibarıyla yünlü bir kumaşı tutturmak için kullanılmış olmalıdır¹⁸. Örnek tipin genel görüntüsünü yansıtır biçimde gövde kısmında yalındır. Her iki ayak sırasında disk ve yüzük disk biçimli süsleme elemanları bulunmaktadır. Bunlar iki sıra ve ortası yivlendirilmiş diskler arasında tek sıra sivri disk biçimli süsleme ögesi üst üste gelecek şekilde oluşturulmuştur. İğne tutamak plakası Anadolu-Frig tipi fibulaların karakteristik özellikleri arasında sayılan "T" biçimlidir. Gordion'un yeni kronolojisi kapsamında benzer tipin erken örnekleri MÖ 840-820 yılları arasına tarihlenmekte, MÖ 710'lara tarihlenen tümülüslerden sonra kullanımı görülmemektedir. Tek parça kalıba döküm yoluyla üretilen eserin iğne kısmı kırıktır. MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Tip XII-5 Anadolu-Frig Tipi Fibulaları

Gövde üzerinde herhangi bir süsleme ögesi olmayan yalın tiplerden bir diğeri Tip XII-5 Anadolu-Frig fibulalarıdır. Bunlarda gövde kesimleri kalın, "U" biçimli bir görüntü sunmaktadır. Belirleyici özelliklerinden birisi de ayak kısımlarına eklenen belirgin süsleme öğeleridir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz İzmir Arkeoloji Müzesi Anadolu-Frig fibulalarında ilgili tipe ait tek bir örnek bulunmaktadır. 1285 etüt numaralı eser (Kat. No. 2) 2.2 cm genişliğinde, 2.3 cm yüksekliğindedir. 5.70 gram ağırlığındaki bronz fibula tipin genel örüntüsüne uygun bir şekilde "U" biçimlidir. Gövde kısmı hafif omurgalı yapısı ile dikkat çeken fibulanın her iki ayak bitim noktasında kare biçimli süsleme öğeleri yer almaktadır. Ok ucu biçimli iğne tutamak plakası Anadolu-Frig tipi fibulalar arasında nadiren karşılaşılan bir özelliktir. Söz konusu iğne tutamak plakası ve ayak bitim süslemesi arasında iki sıra disk biçimli süsleme ögesine yer verilmiştir. Dikine uzatılmış zembereğin üst kısmından başladığı anlaşılan iğne kısmı kırık ve kayıptır. Her ne kadar tipin erken örnekleriyle MÖ 780-770 yılları arasına tarihlenen Gordion XIII tümülüsünde karşılaşıyor olsa da İzmir Arkeoloji Müzesi Tip XII-5 Anadolu-Frig Tipi fibulanın iğne tutamak plakasının ana üretim merkezlerinden oldukça farklı yapısı eserin daha geç tarihli bir Batı Anadolu taklidi olduğunu düşündürmektedir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Tip XII-9 Anadolu-Frig Tipi Fibulaları

Tip XII-9 Anadolu-Frig tipi fibulalar yine başta Gordion olmak üzere yoğun kullanım gören alt gruplardandır. Batı dünyasına ihraç edilen Frig tipi fibulalar arasında da önemli bir yere sahip olan Tip XII-9 fibulalarının karakteristik özelliği gövde üzerinde yer alan küresel başlı çivi süslemeleridir. Söz konusu içi boş çiviler pimler vasıtasıyla gövde kısmına bağlanmakta, kimi örneklerde çekiçleme kimi örneklerdeyse lehimleme yöntemleri kullanılarak sabitlenmektedirler. Gordion'da "Tahrip Tabakası" başta olmak üzere uzun bir süre kullanım gören Tip XII-9 fibulalar MÖ 800'lerde üretilmeye başlansa da asıl yoğunluğun MÖ 740 ve sonrasında olduğu görülmektedir¹⁹.

Çalışmamız kapsamında değerlendireceğimiz İzmir Arkeoloji Müzesi Anadolu Frig Tip XII-9 fibula sayısı dördüttür. 8080 envanter numaralı bronz fibula anılan tipin değerlendireceğimiz ilk örneğidir²⁰ (Kat. No. 3). 5.8 cm genişliğinde, 4.5 cm yüksekliğindeki fibula 40.23 gram ağırlığındadır. Yay biçimli gövde kısmı üzerinde beş adet iri boyutlu küre, fibulanın arka kısmına pim yardımıyla bağlanmıştır. Bunlardan merkezde bulunanın sırt kısmında yer alan yan yana iki pim, söz konusu eserin tamirat gördüğünü göstermektedir. Her iki ayak üzerinde daha küçük boyutlu, yan yana üç sıra küre şeklinde süslemeler bulunan fibulanın, İç Anadolu'da üretilen Anadolu-Frig tipi örneklerinin karakteristik "T" biçimli iğne tutamak plakasına sahip olduğu görülmektedir. Anılan tutamak plakası orta kısımdan yükseltilmiş, her iki yanında yivli bir görüntü oluşturulmuştur. Yükseltilen uzun ve ince kısım üzerinde iki sıra küçük küre süsleme ögesi yer alsada üstte olan kayıptır. Tutamağın alt kısmı yan yana üç küçük küresel süsleme ile bezenmiştir. Fibulanın kısmen zembereği ve iğne kısmı kırıktır.

Müze başkanlığında Bayraklı'da yürütülen kazılar esnasında 1967 yılında ele geçen 9753 envanter

18 Caner 1983, Typ BII.

19 Muscarella 1967a, appendix A; Kohler 1995, fig. 53-54.

20 Caner 1983, variante AIV.

numaralı eser de yine Anadolu-Frig Tip XII-9'a ait bir örnektir (Kat. No. 4). 4.2 cm genişliğinde, 3.4 cm yüksekliğindeki bronz fibula 16.04 gram ağırlığındadır. Oldukça tahrip olmuş durumdaki eserin gövde kısmında beş adet içe çekik kenarlı küresel süsleme öğeleri bulunmaktadır. Bunlardan merkezde yer alanlar nispeten daha büyük çivilerden oluşmaktadır. Her iki ayak bitim noktası üzerinde yan yana ikişer sıra benzer formda süsleme öğeleri yer alır. Anılan süslemeler zemberek altı ve iğne tutamak plakası üzerinde de yer almakta, "T" biçimli iğne tutamak plakasının formu küçük küresel süsleme öğeleriyle oluşturulmuş görünmektedir. Gövde, ayak ve iğne tutamak plakası üzerinde toplamda dört süsleme ögesi kayıp olan fibulanın zemberek ve iğnesinin kırık olduğu görülmektedir.

Bir diğer Anadolu-Frig Tip XII-9 örneğimiz 15287 envanter numaralı bronz fibuladır (Kat. No. 5). 4.1 cm genişliğinde, 3.9 cm yüksekliğindeki fibula 30.33 gram ağırlığındadır. At nalı biçimli fibulanın gövde kısmı asimetrik yapıdadır. Gövde üzerinde sekiz adet iri boyutlu küresel süsleme ögesi olduğu anlaşılrsa da bunlardan biri kayıptır. Her iki ayak bitim noktası, iğne tutamak plakası ve zemberek altında ikişer sıra daha küçük boyutlu küresel süsleme öğeleri yer almaktadır. İğne tutamak plakası üzerinde uzun ince yapıdaki yükseltilmiş alanda da bir adet süsleme yuvası görünse de bunun düşmüş ve kaybolmuş olduğu anlaşılmaktadır. Eserin iğne tutamak plakası kısmen tahrip olmuştur. Zembereği korunmuş durumdaki eserin iğnesi kayıptır.

Bu tip altında değerlendireceğimiz son örneğimiz 15961 envanter numaralı eserimizdir (Kat. No. 6). 6 cm genişliğinde, 4.3 cm yüksekliğindeki bronz fibula 62.95 gram ağırlığıyla dikkat çekmekte, yünlü bir kumaşı tutturmak için üretilen fibulalardan olduğu düşünülmektedir. Eserin gövde kısmında yan yana sekiz adet iri, ayak bitim noktaları, zemberek ve iğne tutamak plakası altında da altışar adet küçük boyutlu olmak üzere küresel süsleme öğeleriyle bezendiği anlaşılmaktadır. İğne tutamak plakası kısmen kırık olsa da karakteristik "T" biçimli örneklerle paralel olduğu anlaşılmaktadır. Eserin zembereği ve iğnesi kırıktır.

İzmir Arkeoloji Müzesi Tip XII-13 Anadolu-Frig Tipi Fibulaları

MÖ 850'lerde üretilmesine karşın asıl kullanım ve üretim yoğunluğunun MÖ 8-7. yüzyıllar olduğunu söyleyebileceğimiz Tip XII-13 Anadolu-Frig tipi fibulalar Batı Anadolu'da en sık karşılaşılan alt tiplerin başında gelen örnekleri temsil etmesi itibariyle oldukça değerlidir. Bu tipte süsleme öğeleri standart bir görünüm sunmakta, gövde üzerinde tek, her iki ayak üzerinde birer olmak üzere üçlü süsleme görülmektedir. Bunlar diğer tiplerde olduğu gibi birbirine benzer örnekler olmayabilmekte, dikdörtgen, silindir, boncuk, disk ya da yüzük biçimli süsleme öğeleri görülebilmektedir.

Çalışmamız kapsamında incelediğimiz İzmir Arkeoloji Müzesi Anadolu-Frig tipi fibulaları arasında en yoğun grubu Tip XII-13 numaralı örnekler oluşturmaktadır. Bu tip başlığı altında inceleyeceğimiz eser sayısı yedidir. Yukarıda değindiğimiz üzere Batı dünyasına en yoğun ulaşan alt tipin bu grup örnekleri olması sebebiyle söz konusu durum şaşırtıcı değildir. Tapınak armağanları ve mezar buluntuları başta olmak üzere Batıda İtalya'ya değin ulaşan bu alt tipin Batı Anadolu yerel üretim örnekleri azımsanmayacak denli fazladır. Bu noktada Bayraklı ve Miletos Anadolu-Frig tipi fibula kalıplarının da Tip XII-13 fibulalar için üretilmiş örnekler olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.

1285 etüt numaralı bronz eser 2.6 cm genişlik, 2.7 cm yükseklik ve 8.77 gram ağırlığa sahiptir (Kat. No. 7). Kalın gövde kısmı üzerinde dikine beş, her iki ayak bitiminde karşılıklı ve üst üste sıralanmış dörder sıra disk biçimli süsleme ögesine sahip olan eserin "T" biçimli tutamak plakasına bağlanacak olan iğne kısmının zemberekten kırıldığı ve kayıp olduğu görülmektedir. 1383 envanter numaralı bronz fibula da Tip XII-13'e ait örnekler arasındadır (Kat. No. 8). Söz konusu fibulanın kalınlaştırılmış gövde merkez noktasında bir sıra disk biçimli süsleme ögesi yer alır. Her iki ayak bitim noktasında karşılıklı üçer sıra süslemeler devam eder. Bunlardan merkezde olan daha kalın, yivlerle ayrıldığı üst ve alt sıradakiler ise daha ince yapıdadır. "T" biçimli iğne tutamak plakasının üzeri kazıma çizgiyle süslenmiştir. Eserin zemberek ve iğnesi kırık ve kayıptır.

Anadolu-Frig Tipi fibulaların Batı Anadolu'da üretilmiş örnekleri arasında sayabileceğimiz 2014-158 envanter numaralı bronz fibula Tip XII-13'e aittir (Kat. No. 9). 3.20 cm genişliğinde, 2 cm yüksekliğinde

de, 3.71 gram ağırlığındaki tam eser hem boyutları hem de ağırlığıyla dikkat çekmektedir. Bu boyut ve ağırlıktaki fibulaların daha çok keten kumaşları tutturmak için kullanıldığı bilinmekte, 2014-158'in de bu yönde bir kullanımı olduğu düşünülmektedir. Oldukça korozyona uğramış durumdaki eser üzerinde tipin karakteristik özelliğinin yansıması olan üç sıra süsleme bulunur. Bunlardan ilki gövde merkezde diğer ikisi ise her iki ayak bitiminde yer alır. İğne tutamak plakası "T" biçimli örneklerin imitasyonu yerel özellikler taşır.

15960 envanter numaralı bronz fibula 4 cm genişliğinde, 3.1 cm yüksekliğinde, 20.21 gram ağırlığındadır (Kat. No. 10). Fibulanın gövde kısmında fibulayı dikine çevreleyen beş sıra disk biçimli süsleme yer almaktadır. Bunlardan merkezde olan daha kalın, yanlarda yer alan ikişer öge daha ince tutulmuştur. Benzer süsleme şeması her iki ayak bitiminde de görülür. Burada da karşılıklı beşli süsleme ögesi üst üste dizilmiş haldedir ve bunların da merkezinde yer alan diğerlerine nazaran daha kalın yapıdadır. Eserin tek sıra zembereğinden uzanan iğne kısmı kırık ve kayıptır.

Batı Anadolu ve hatta Miletos üretimi olabileceğini önerebileceğimiz bir diğer Tip XII-13 örneği 19228 envanter numaralıdır (Kat. No. 11). Söz konusu eser 2.4 cm genişliğinde, 1.7 cm yüksekliğinde, 2.23 gram ağırlığındadır. Tam olarak korunmuş durumdaki bronz fibulanın iğne tutamak plakası karakteristik "T" biçimli örnekten ayrılan düz ve uzun yapısıyla dikkat çekmektedir. Eserin gövde ve ayak bitim noktalarında dörderli disk biçimli süslemeler yer almakta, gövde kısmında boş kalan diğer tüm alanların yivlerle sarmalandığı ve bu sayede küçük boyutlu çok sayıda disk biçimli süsleme görüntüsü yakalandığı görülmektedir.

Tam olarak korunmuş bir diğer Tip XII-13 grubu fibula 27003 envanter numaralı bronz örneğimizdir (Kat. No. 12). 3.2 cm genişliğinde, 2.8 cm yüksekliğindeki fibula 6.49 gram ağırlığında, oldukça küçük boyuttadır. Keten benzeri ince kumaşlarla kullanılmış örnekler arasında sayabileceğimiz söz konusu fibulanın Anadolu-Frig tipi fibulaların karakteristik iğne tutamak plakalarında ayrılan uzun ince yapısı bu fibulanın da Batı dünyasında üretilmiş örneklerden olduğunu göstermektedir. Eserin gövde ve her iki ayak bitiminde ince ve disk biçimli sekizer süsleme ögesi yer almaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma kapsamında günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilen 12 Anadolu-Frig tipi fibula incelenmiştir. Anadolu-Frig tipi fibulalar her ne kadar bu isimle anılıyor olsalar da söz konusu ürüne dair beğeni ve talep Anadolu sınırlarının çok ötesine taşınmış, Ege Adaları başta olmak üzere, Kıta Yunanistan, Makedonya ve hatta İtalya'ya kadar ulaşmış, birçok merkezde yerel üretimi gerçekleştirilmiştir. Batı dünyasında daha çok bir adak eşyası niteliğinde karşımıza çıkan Anadolu-Frig tipi fibulaların Batı dünyasında tespit edildiği her merkezde yerinde üretim ürünü olduğunu söylemek bugünkü arkeolojik data itibarıyla mümkün olmasa da Smyrna²¹, Sardeis²², Miletos²³, Elmalı²⁴ kalıpları ve Nif'te tespit edilen hatalı üretim örnekleri²⁵ konuyla ilgili fikir vermektedir.

İzmir Arkeoloji Müzesi fibulaları oldukça geniş bir konteksi oluşturmaktadır. Bununla beraber müzede yer alan eserlerin önemli bir bölümü Caner'in 1983 yılında yayımladığı kapsamlı çalışmasında değerlendirmeye alınmıştır. Bununla beraber çalışma kapsamında müzeye çeşitli yollarla daha sonraki yıllarda kazandırılan Anadolu-Frig tipi fibulalar açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre İzmir Arkeoloji Müzesi'nde çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz Anadolu-Frig tipi fibulalar dört alt tipte yer almaktadır. Tip XII-2, 5, 9 ve 13 fibula örnekleri müzede çalışma imkânı bulduğumuz Anadolu-Frig tipi fibula grupları arasındadır. Bunlar arasında yoğunluk genel Batı dağılımı ile doğru orantılı olacak şekilde Tip XII-9 ve Tip XII-13 numaralı alt tip örneklerde gözlemlenmektedir.

Anadolu-Frig tipi fibulalar Demir Çağ toplumları arasındaki eşya dolaşımının en özel eserleri arasında yer

21 Muscarella 1967a, 49.

22 Waldbaum 1983, nr. 950.

23 Triester 1995, fig. 5-6; Bilgi et al. 2004, 31.

24 Demirel 2005, 38, fig. 31.

25 Baykan 2012, 235; Baykan 2017, 126, res. 10.

alır. MÖ 8-6. yüzyıllar arası oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan bu tipte fibulaların salt işlevsel amaçlı değil, dini yönüyle de değer kazandığı bilinmektedir. Batı Anadolu²⁶, Ege Adaları²⁷, Kıta Yunanistan²⁸, Kıbrıs²⁹ ve İtalya³⁰ gibi bölgelerde tapınak ve kutsal alanlarda bulunan çok sayıda örnek bu yönde kullanımın en iyi kanıtları arasındadır³¹.

Müze ve özel koleksiyon gibi stratigrafi yoksunu eserlerin tarihlendirilmesi her zaman zordur. Çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz İzmir Arkeoloji Müzesi Anadolu-Frig tipi fibulalarda yeni bir tip ya da alt varyant oluşturacak herhangi bir unsura rastlanmadığı gibi genel olarak Orta Anadolu bölgesinden ithal edilmiş ya da Batı Anadolu'da yerinde üretilmiş eserlerin bulunduğu görülmektedir. Eserlerin birçoğu Frig-Batı Anadolu etkileşiminin yoğun olduğu MÖ 8. yüzyıl ve sonrasına tarihlenmekte, yerel üretim örnekler Friglerin siyasi gücü yitirdikleri MÖ 7. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilebilmektedirler. Sevindirici bir şekilde sayısı her geçen gün artan fibula çalışmalarının ülkemiz müzelerinde yer alan fibulaların genel tipolojisini anlamaya katkı sunacağı ve daha farklı yorumları beraberinde getirebileceği umulmaktadır.

-
- 26 Smyrna (Boardman 1961, fig. 21b), Ephesos (Hogarth 1908, pl. 19, 1-2; Klebinder-Gauß 2007, 93-103), Sardeis (Waldbaum 1983, 112-115, pl. 43. 671-675), Troia (Dörpfeld 1902, 414; Caner 1983, 105, nr. 608), Larisa (Boehlau – Scheffold 1942, taf. 10.25), Tisna (Erdan 2019c, 45-46), Thymbra (Caner 1983, 115, nr. 676, 714, 753, 967, 975, 998, 999, 1017, 1030), Nif (Baykan 2012, 235, res. 7; Baykan 2017, 126, res.10), Neandria (Caner 1983, 148, nr. 1023, 1024, 1031-1033), Klaros (Şahin et al. 2003, 83), Klazomenai (Hürmüzlü 2003, 451), Didyma (Naumann – Tuchelt 1963, 47, 48; Filges 2004, 148), Miletos (Donder 2002, 8, abb. 5; von Graeve 2007, 636), Büyük Saray (Dönmez 2017a, 66; Dönmez 2017b, 110, fig. 28) ve Assos (Utili 1999, *passim*; Arslan et al. 2009, 106; Wescoat 2012, 202-203).
- 27 Kikladlar (Ainian 2005, 98; Koukoulidou et al. 2017, 202-204), Aigina (Blinkenberg 1926, 230; Sapouna-Sakellarakis 1978, 121), Khios (Lamb 1934-35, 149), Delos (Deonna 1938, 289), Paros (Rubensohn 1962, 69, nr. 18), Siphnos (Brock – Mackworth-Young 1949, 26, nr. 4-5), Thera (Dragendorff 1903, 299), Lesbos (Lamb 1931, 166-178), Rhodos (Blinkenberg 1931, 88, pl. 8. 111), Samos (Birmingham 1961, 188-199; Muscarella 1967a, Appendix C; Waldbaum 1983, 10), Samothrake (Lehmann – Lehmann 1959, 166), Thassos (Sapouna-Sakellarakis 1978, 128, nr. 1678).
- 28 Pherai (Kilian 1975, 151-154), Chaeronea (Myres 1930, 420), Delphi (Perdrizet 1908, 112, fig. 396), Stymphalos (Young 2014, 135, 244), Isthmia (Raubitschek 1998, 50-51), Ithaca (Heurtley – Robertson 1948, 118, pl. 50. E17, E20), Perachora (Payne 1940, 171), Olympia (Jantzen 1972, 49-53; Philipp 1981, 311-312), Tegea (Voyatzis 1990, 213-214), Argos (Waldstein 1905, 244-246), Sparta (Dawkins 1929, 198-199).
- 29 Idalion (Waldbaum 1989, 346, pl. 4-82).
- 30 Bitalemi (Tarditi 2015, 46), Latium (Gierow 1964, 209; Kilian 1975, 153), Ischia (Stoop 1955, fig. 15; Muscarella 1967a, pl. XI, 59-60).
- 31 Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdan 2017, 51-60; Erdan 2018, *passim*; Erdan 2019a, 163-185; Erdan 2019b, 227-248; Erdan 2020, 131-146. Batı dünyasında Frig tipi fibulaların yayılımı ve sebepleri hakkında tarafımca oluşturulan kapsamlı bir değerlendirmeye ait çalışma baskıya hazırlanmaktadır. Özet metin için bkz. Erdan 2022, 23.

KAYNAKÇA

- Ainian 2005 M. A. Ainian, "Inside the adyton of a Greek Temple Excavations on Kynthoa (Cyclades)", *Architecture and Archaeology in the Cyclades: Papers in honour of J. J. Coulton*, eds. M. Yeroulanou – M. Stamatopoulou, 2005, 87-103.
- Arslan et al. 2009 N. Arslan, M. Dennert, B. Bohlendorf-Arslan "Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 3, 2009, 105-122.
- Babelon 1907 E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, vol. 1, Paris, 1907.
- Baykan 2012 D. Baykan, "Nif (Olympos) Dağı Kazısı Metal Buluntularının Tipolojik ve Analitik Değerlendirmesi", 27. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 2012, 231-246.
- Bilgi et al. 2004 Ö. Bilgi, H. Özbal, Ü. Yalçın, "Castings of Copper-Bronze/Bakır Tunç Döküm Sanatı", *Anatolia: Cradle of Castings Anadolu Dökümün Beşiği*, ed. Ö. Bilgi, 2004, 1-45.
- Bilir 2019 A. Bilir, "Bronze Fibulae of the Bolu Museum", *Cedrus* VII, 2019, 77-105.
- Bilir 2020 A. Bilir, "Kocaeli Müzesinde Bulunan Bir Grup Fibula", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 6/9, 2020, 23-34.
- Birmingham 1961 J. M. Birmingham, "The Overland Route Across Anatolia in the Eighth and Seventh Centuries BC.", *Anatolian Studies* 11, 1961, 185-195.
- Blinkenberg 1926 C. Blinkenberg, *Fibules grecques et orientales*, Kobenhavn, 1926.
- Blinkenberg 1931 C. Blinkenberg, *Lindos: Fouilles et Recherches 1902-1914*, Berlin, 1931.
- Boardman 1961 J. Boardman, "Ionian Bronze Belts", *Anatolia* 6, 1961, 179-89.
- Boardman 1967 J. Boardman, *Excavations in Chios, 1952-1955: Greek Emporio*, London, 1967.
- Boardman 1980 J. Boardman, *The Greeks Overseas: Their Early Colonies and Trade*, London, 1980.
- Boehlau – Schefold 1942 J. Boehlau, K. Schefold, *Larisa am Hermos: die Ergebnisse der Ausgrabungen, 1902- 1934*, Berlin, 1942.
- Brock – Mackworh-Young 1949 J. K. Brock, G. Mackworth Young, "Excavations in Siphnos", *The Annual of the British School at Athens* 44, 1949, 1-92.
- Caner 1983 E. Caner, *Fibeln in Anatolien*, vol. 1, Prähistorische Bronzefunde Abteilung XIV, München, 1983.
- Dawkins 1929 R. M. Dawkins, *The Sanctuary of Artemis Orthia*, London, 1929.
- Demirer 2005 Ü. Demirer, *Antalya Müzesi*, Ankara, 2005.
- Deonna 1938 W. Deonna, *Exploration Archeologique de Delos faite par l'École Francaise D'Athenes XVIII: Le Mobilier Delien*, Paris, 1938.
- Donder 2002 H. Donder, "Funde aus Milet: Die Metalfunde", *Archaeologischer Anzeiger*, 2002, 1-9.
- Dönmez 2017a Ş. Dönmez, "Byzantion'dan Önce Thrakion Vardı Şehr-i İstanbul'un Kuruluş Ezberlerine Arkeoloji Darbesi", *Tarih* 34, 2017, 64-68.
- Dönmez 2017b Ş. Dönmez, "The Protohistoric Times of Istanbul in the Light of New Evidence", *TÜBA-AR* 21, 2017, 93-115.
- Dörpfeld 1902 W. Dörpfeld, *Troja und Ilion: Ergebnisse der Ausgrabungen in den Vorhistorischen und Historischen Schichten von Ilion 1870-1894*, vol. 1, Athens, 1902.

- Dragendorff 1903 H. Dragendorff, *Thera II: Theraeische Graeber*, Berlin, 1903.
- Engin 2016 A. D. Engin, "Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bronz Frig Fibulaları Üzerine İnceleme", *Lidya "Altın Ülke" Uluslararası Katılımlı Altın, Gemoloji ve Kuyumculuk Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul, 2016, 1-13.
- Erdan 2017 E. Erdan, "Aydın Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Frig Tipi Fibula", *Arkeoloji ve Sanat* 156, 2017, 51-60.
- Erdan 2018 E. Erdan, *Aydın Arkeoloji Müzesi Fibulaları*, Ankara, 2018.
- Erdan 2019a E. Erdan, "Frig Tipi Fibulalarda Tanrıça Sembolizmi Üzerine Bazı Düşünceler", *Art-Sanat* 11, 2019, 163-185.
- Erdan 2019b E. Erdan, "Su Kuşlu Fibulalar ve Aydın Arkeoloji Müzesi'nden Bir Örnek", *Olba* 27, 2019, 227-248.
- Erdan 2019c E. Erdan, *Tisna I: İlk Araştırmalar ve Gözlemler*, İstanbul, 2019.
- Erdan 2020 E. Erdan, "Of Phrygian Type Fibulae Depicted on Rare Coins", *Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jack Yakar'a Armağan*, eds. B. Gür – S. Dalkılıç, Ankara, 131-146.
- Erdan 2022 E. Erdan, "Phrygian Fibulae in the West: Production, Function, Purpose and Symbolism", *Ancient Greek, Roman and Byzantine fibulae. Proceedings of an International e-conference in Honour of Dr Maurizio Buora, May 12-13, 2022 / Izmir, Turkey*, Colloquia Anatolica et Aegaea – Congressus Internationales Smyrnenses XII, eds. E. Laflı – A. Çetingöz – G. Kan-Şahin – H. Theon, İzmir, 2022, 23.
- Filges 2004 A. Filges, "Die Arbeiten des Jahres 2002 in Didyma", 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 1, 2004, 147-155.
- Gierow 1964 P. G. Gierow, *The Iron Age Culture of Latium: Excavations and Finds*, vol. 1, Italy, 1964.
- Greenwell 1897 W. Greenwell, "On Some Rare Greek Coins", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, vol. 17, 1897, 253-283.
- Heurtley – Robertson 1948 W. Heurtley, M. Robertson, "Excavations in Ithaca, V: The Geometric and Later Finds from Aetos", *The Annual of the British School at Athens* 43, 1948, 1-124.
- Hogarth 1908 D. Hogarth, *Excavations at Ephesus: The Archaic Artemisia (Vol. 1)*, London, 1908.
- Hürmüzlü 2003 B. Hürmüzlü, *Klazomenai Akpınar Nekropolis*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2003.
- Jantzen 1972 U. Jantzen, *Ägyptische und Orientalische Bronzen aus dem Heraion von Samos*, vol. 8, Bonn, 1972.
- Kilian 1975 K. Kilian, *Fibeln in Thessalien von der Mykenischen bis zur Archaischen Zeit*, vol. 14, Prähistorische Bronzefunde Abteilung XIV, München, 1975.
- Klebinder – Gauß 2007 G. Klebinder-Gauß, *Bronzefunde aus dem Artemision von Ephesos (Forschungen in Ephesos)*, Wien, 2007.
- Kohler 1995 E. L. Kohler, *Gordion Excavations Final Reports: The Lesser Phrygian Tumuli-The Inhumations*, vol. 2, Pennsylvania, 1995.
- Konuk 2015 K. Konuk, *Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 1: The Muharrem Kayhan Collection*, part 2, İstanbul, 2015.

- Koukoulidou et al. 2017 C. Koukoulidou, A. M. Ainian, T. Theodoropoulou, A. Touloumtzidou, D. Varvarinou-Vai, E. Zimi, Z. Papadopoulou, "Small finds from the sanctuary of Kythnos", *Les Sanctuaires Archaiques des Cyclades*, Rennes, 2017, 193-256.
- Körte – Körte 1904 G. Körte, A. Körte, *Gordion Ergebnisse der Ausgrabung im Jahre 1900 Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts*, Berlin, 1904.
- Lafli – Buora 2012 E. Lafli, M. Buora, "Fibulae in the Museum of Ödemiş (Western Turkey)", *Oriental Archive* 80, 2012, 417-434.
- Lamb 1931 W. Lamb, "Antissa", *Annual of the British School at Athens* 31, 1931, 41-67.
- Lamb 1934-35 W. Lamb, "Excavations at Kato Phana in Chios", *Annual of the British School at Athens* 35, 1934-35, 138-164.
- Lehmann – Lehmann 1959 K. Lehmann, P. W. Lehmann, *Samothrace: Excavations Conducted by the Institute of Fine Arts of New York University*, vol. 11, New York, 1959.
- Mac Sweeney 2017 N. Mac Sweeney, "Artefacts from Kilise Tepe, 2007-2011", *Excavations at Kilise Tepe 2007-2011: The Late Bronze and Iron Ages*, ed. J. N. Postgate, Cambridge, 2017, 1-86.
- Mori – Omura 1990 M. Mori, S. Omura, "1988 Kaman-Kalehöyük Kazıları", *11. Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 1, 1990, 335-355.
- Muscarella 1967a O. W. Muscarella, *Phrygian Fibulae From Gordion*, London, 1967
- Muscarella 1967b O. W. Muscarella, "Fibulae Represented on Sculpture", *Journal of Near Eastern Studies* 26.2, 1967, 82-86.
- Myres 1930 J. L. Myres, *Who were the Greeks?*, California, 1930.
- Naumann – Tuchelt 1963 R. Naumann, K. Tuchelt, "Die Ausgrabung im Südwesten des Tempels von Didyma 1962", *Istanbuler Mitteilungen* 13/14, 1963, 15-62.
- Paterakis – Omura 2017 B. A. Paterakis, S. Omura, "The Influence of East and West on Bronze Objects Found in Central Anatolia: Small Bronze Finds from Kaman-Kalehöyük", *Artistry in Bronze the Greeks and Their Legacy. XIXth International Congress on Ancient Bronzes*, eds. J. M. Daehner – K. Lapatin – A. Spinelli, Los Angeles, 2017, 175- 182.
- Payne 1940 H. Payne, *Perachora I: The Sanctuary of Hera Akraia and Limenaia*, Oxford.
- Perdrizet 1908 P. Perdrizet, *Petites Bronzes, Terres-Cuites, Antiquités Diverses*, vol. 5, Paris, 1908.
- Philipp 1981 H. Philipp, *Bronzeschmuck aus Olympia*, Berlin, 1981.
- Raubitschek 1998 I. K. Raubitschek, *Isthmia V. I. I: The Metal Objects (1952-1989)*, Athens, 1998.
- Rubensohn 1962 O. Rubensohn, *Das Delion von Paros*, Stuttgart, 1962.
- Sapouna-Sakellarakis 1978 E. Sapouna-Sakellarakis, *Die Fibeln der Griechischen Inseln, Prähistorische Bronzefunde XIV*, München, 1978.
- Stoop 1955 M. W. Stoop, "Some Observations on the Recent Excavations on Ischia" *Antiquity and Survival* ¼, 1955, 265.
- Strøm 1998 I. Strøm, "The Early Sanctuary of the Argive Heraion and its External Relations (8th- Early 6th Cent. B.C.) Bronze Imports and Archaic Greek Bronzes", *Proceedings of the Danish Institute at Athens II*, S. Dietz – S. Isager, Langelandsgade, 1998, 37-125.

- Şahin et al. 2003 N. Şahin, A. Ersoy, C. Tanrıver, I. Şahin, S. Akat, "Klaros 2001", 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 2, 2003, 81-91.
- Tarditi 2015 C. Tarditi, "Metal Finds from the Votive Deposits of the Archaic Sanctuary of Bitalemi, Sicily: Typological and Quantitative Remarks", *XVIIIth International Congress on Ancient Bronzes*, 2015, 43-50.
- Tekocak 2012 M. Tekocak, "Akşehir Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bronz Fibula", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13, 2012, 27-42.
- Triester 1995 M. Y. Triester, "North Syrian Metalworkers in Archaic Greek Settlements?", *Oxford Journal of Archaeology* 14.2, 1995, 159-178.
- Utili 1999 F. Utili, *Die Archaische Nekropole von Assos, Asia-Minor-Studien/ Forschungsstelle Asia Minor im Seminar für Alte Geschichte der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster*, Bonn, 1999.
- Von Graeve 2007 V. von Graeve, "2004- 2005 Milet Çalışmaları", 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, cilt 2, 2007, 625-649.
- Voyatzis 1990 M. E. Voyatzis, *The Early Sanctuary of Athena Alea at Tegea and Other Archaic Sanctuaries in Arcadia*, vol. 97, Goteborg, 1990.
- Waggoner 1983 N. M. Waggoner, *Early Greek coins from the collection of Jonathan P. Rosen*, Ancient Coins in North American Collections 5, American Numismatic Society, New York, 1983.
- Waldbaum 1983 J. C. Waldbaum, *Metalwork from Sardis: The finds through 1974*, Massachusetts, 1983.
- Waldbaum 1989 J. C. Waldbaum, "Metalwork from Idalion, 1971-1980", *The Oriental Institute of the University of Chicago*, 1989, 328-355.
- Waldstein 1905 C. Waldstein, *The Argive Heraeum: Vol. I-II*, Boston, 1905.
- Wescoat 2012 B. D. Wescoat, *The Temple of Athena at Assos*, Oxford, 2012.
- Young 2014 A. Young, "Jewellery", *Stymphalos: The Acropolis Sanctuary*, vol. 54, London, 2014, 103-147.

KATALOG

No:	1	
Eser Fig. No:	1-1	
Envanter No:	11276	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Alanç Edilme	
Ölçüleri:	Gen: 5.7 cm	Yük: 5.3 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8. yüzyıl	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. I-3, pl. II-5; Caner 1983, taf. 36, 470-471; Bilir 2019, fig. 1-1; Erdan 2020, fig. 6-16.	

No:	2	
Eser Fig. No:	1-2	
Envanter No:	1285b	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 2.2 cm	Yük: 2.3 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7. yüzyıl	
Benzerleri:	Erdan 2017, kat. no. 1.	

No:	3	
Eser Fig. No:	1-3	
Envanter No:	8080	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Hibe	
Ölçüleri:	Gen: 5.8 cm	Yük: 4.5 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8-7. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. VI-31; Caner 1983, taf. 23-32; Klebinder-Gauß 2007, taf. 8-104; Lafli – Buora 2012, pl. 1-1; Tekocak 2012, lev. II-4; Engin 2016, E1102; Bilir 2019, fig. 1-4.	

No:	4	
Eser Fig. No:	1-4	
Envanter No:	9753	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Kazı	
Ölçüleri:	Gen: 4.2 cm	Yük: 3.4 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8-7. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Hogarth 1908, pl. XVIII-4; Muscarella 1967a, pl. VII, 33-34; Caner 1983, taf. 34, 416,421, 424-439; Ainian 2005, pl. 19F; Klebinder-Gauß 2007, taf. 9, 106-107; Erdan 2017, kat. no. 3; MacSweeney 2017, pl. 11-301; Bilir 2019, fig. 1-5; Bilir 2020, res. 2.	

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Anadolu-Frig Tipi Fibula

No:	5	
Eser Fig. No:	1-5	
Envanter No:	15287	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Diğer	
Ölçüleri:	Gen: 4.1 cm	Yük: 3.9 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8-7. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. VI-31; Caner 1983, taf. 23-32; Klebinder-Gauß 2007, taf. 8-104; Lafli – Buora 2012, pl. 1-1; Tekocak 2012, lev. II-4; Engin 2016, E1102; Bilir 2019, fig. 1-4.	

No:	6	
Eser Fig. No:	1-6	
Envanter No:	15961	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 6 cm	Yük: 4.3 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8-7. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. VI-31; Caner 1983, taf. 23-32; Klebinder-Gauß 2007, taf. 8-104; Lafli – Buora 2012, pl. 1-1; Tekocak 2012, lev. II-4; Engin 2016, E1102; Bilir 2019, fig. 1-4.	

No:	7	
Eser Fig. No:	1-7	
Envanter No:	1285a	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 2.6 cm	Yük: 2.7 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7. yüzyıl	
Benzerleri:	Caner 1983, taf. 49. 750, taf. 49. 753; Klebinder-Gauß 2007, taf. 13. 155.	

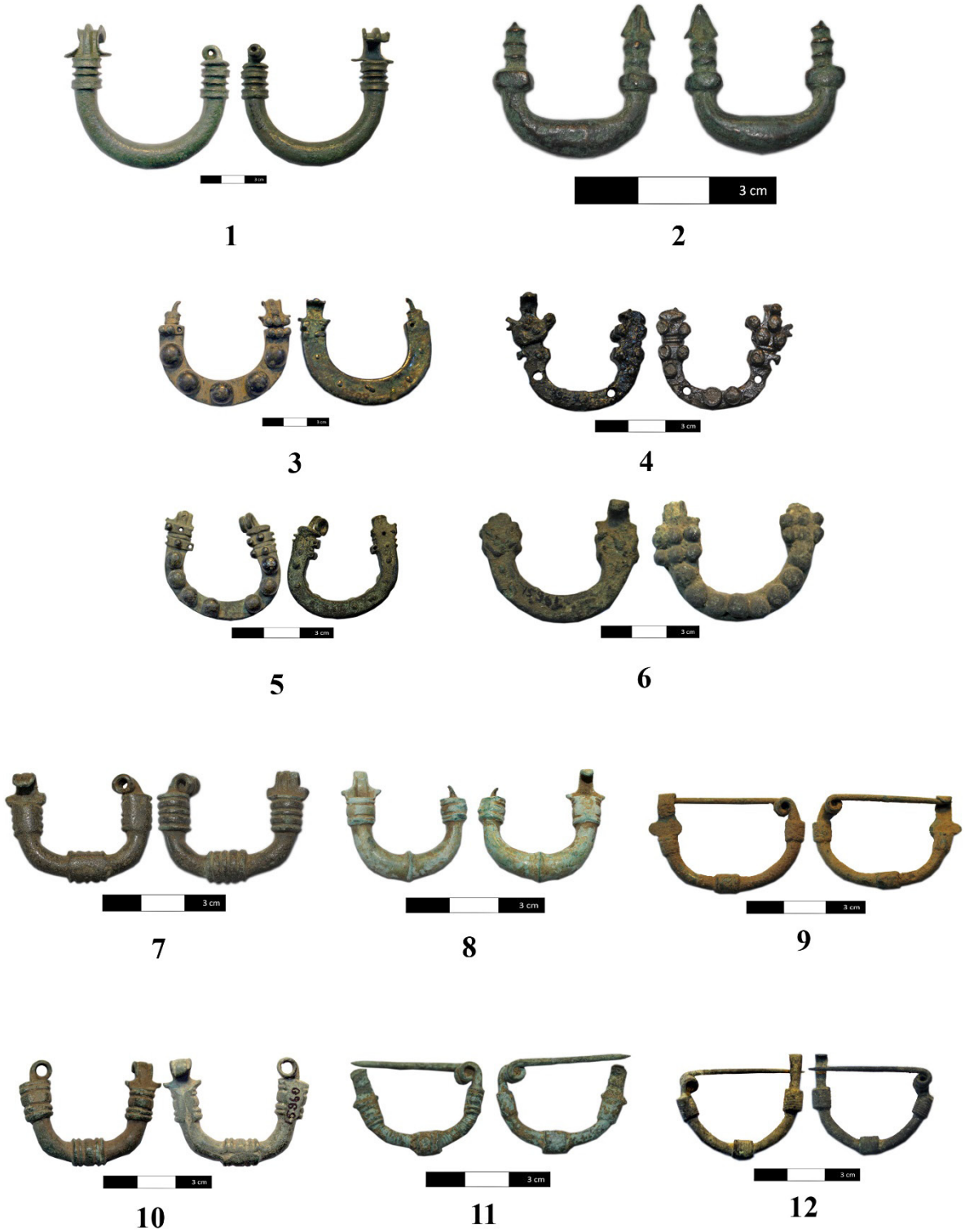
No:	8	
Eser Fig. No:	1-8	
Envanter No:	1383	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 3.5 cm	Yük: 3.2 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7. yüzyıl	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. XI, 62; Caner 1983, taf. 43, 617-618, 622, 627-629; Erdan 2017, kat. no. 4.	

No:	9	
Eser Fig. No:	1-9	
Envanter No:	2014-158	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 3.20 cm	Yük: 2 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7-6. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Boardman 1967, fig. 138, 212, 214, 216-217, 219-221; Kilian 1975, taf. 59, 1730; Sapouna-Sakellarakis 1978, taf. 53, 1693; Caner 1983, taf. 49, 754-756, Klebinder-Gauß 2007, taf. 107, 176; Baykan 2012, res. 7, M. 10-60.	

No:	10	
Eser Fig. No:	1-10	
Envanter No:	15960	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 4 cm	Yük: 3.1 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 8-7. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Caner 1983, taf. 49. 750, taf. 49. 753; Klebinder-Gauß 2007, taf. 13. 155.	

No:	11	
Eser Fig. No:	1-11	
Envanter No:	19228	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 2.4 cm	Yük: 1.7 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7. yüzyıl	
Benzerleri:	Muscarella 1967a, pl. X-53.	

No:	12	
Eser Fig. No:	1-12	
Envanter No:	27003	
Eserin Cinsi:	Bronz	
Müze Geliş Tarihi-Şekli	Satın Alma	
Ölçüleri:	Gen: 3.2 cm	Yük: 2.8 cm
Eserin Yaklaşık Tarihi:	MÖ 7-6. yüzyıllar arası	
Benzerleri:	Boardman 1967, fig. 138, 212, 214, 216-217, 219-221; Kilian 1975, taf. 59, 1730; Sapouna-Sakellarakis 1978, taf. 53, 1693; Caner 1983, taf. 49, 754-756, Klebinder-Gauß 2007, taf. 107, 176; Baykan 2012, res. 7, M. 10-60.	

Figür 1: Fibulalar (Kat.No. 1-12)

SUMMARY

Fibulae first appeared at the end of the Late Bronze Age. For a long time, the scientific world was puzzled by the question of where and when they first appeared. Today's research and studies show that the product in question appeared in south-eastern Europe in the last quarter of the 2nd millennium B.C., spread to the Mediterranean basin with waves of migration, and suddenly, different types of products appeared in different geographical areas. Fibulae, at first functional, served as a means of fastening clothing; however, their meaning and use changed over time. Fibulae, which Muscarella likens to "social identity cards" in the Iron Age, have indeed become a significant source of data for the distinction of nations in the Iron Age Mediterranean world, which is in the process of globalisation. It is well known that fibulae, which were associated with men in the Eastern world and with women in the West and which were transformed over time from an ornament to an object of prestige, acquired religious significance thanks to the thousands of fibulae that were presented as votive offerings in Aegean-Mediterranean temples and sanctuaries. A small group of fibulae in the Izmir Archaeological Museum is the subject of this study. The small group, which is to be introduced as an important subtype, consists of examples known in the literature as the Anatolian-Phrygian type. They belong to four subgroups of Type XII in the typology and are generally compatible with Western Anatolian examples dating between the 8th and 6th centuries BCE. The mass production of fibulae in Anatolia began with the Phrygians. It is known that common examples of fibulae of the Phrygian type, the first examples of which appear in the middle of the 9th century BC, were produced until the end of the 7th century BC. Gordion is the most important site for Phrygian-type fibulae. Although the large number of fibulae found here, especially in the area of the royal necropolis, supports the idea of on-site production, it should be kept in mind that no fibula mould has yet to be found at Gordion. Despite the notable absence at Gordion, there is evidence that Phrygian-type fibulae were widely used and produced in many parts of Anatolia during the Iron Age. Anatolian-Phrygian type fibula moulds found in Kaman Kalehöyük, Smyrna, Sardeis, Miletos, Elmalı and waste production samples from Nif are extremely valuable as they reflect that Phrygian type of fibula production took place in a very wide geographical area. Apart from these, many examples found in Ephesos and Miletos suggest that these places may also have been a production centre, but there is no definitive evidence to confirm this claim. A small group of fibulae in the Izmir Archaeology Museum is the subject of this study. The small group that is intended to be introduced as an important subtype consists of examples known as the Anatolian-Phrygian type in the literature. The works belong to four subgroups of the type called XII in the typology. These are generally compatible with Western Anatolian examples, dating back to the 8th-6th centuries BC.